

επαναστάσεις, και να προσπαθήσει να διακρίνει πώς και σήμερα μπορεί να απελευθερωθεί από τις καταπιέσεις και την υποδούλωση, λαβαίνοντας υπόψη του και τις ευαγγελικές επιταγές. Ο λαός αυτός δε μπορεί να χάσει απ' εμπρός απ' τα μάτια του την αποστολή του, που είναι να οικοδομήσει «νέους ουρανοί και νέα γη» και σ' αυτά να κατοικήσει. Η νέα χριστιανοσύνη που θα αναδειχτεί από τη συνειδητοποίηση της ευθύνης γι' αυτή τη μεταλλαγή (η παλαιά έχει κλείσει τον ιστορικό της κύκλο με τη Β' Βατικανή Σύνοδο), θα καταλάβει ότι τα όρια της Εκκλησίας δεν είναι πλέον τα στενά ομολογιακά και δογματικά, αλλά αγκαλιάζουν το σύνολο της ανθρωπότητας και, κατ' επέκταση, το σύνολο του κόσμου. Αυτή η συνειδητοποίηση θα αποτελεί το βασικό εκείνο βήμα για την απελευθέρωση όχι μόνο της έλλογης, αλλά και της άλογης και άψυχης κτίσης από την καταδίκη της φθοράς, μέσα στην οποία στενάζει ως και σήμερα. Η απελευθέρωση, της οποίας μια επικίε εικόνα μας προσφέρει η ΠΔ στο βιβλίο της Εξόδου, με όλες εκείνες τις συμπληρωματικές εικόνες που οφείλονται στην ιστορική εποχή απ' την οποία προέρχονται, είναι ο βασικός και τελικός προορισμός του ανθρώπου, που ξεκινά ήδη κατά τη διάρκεια της ιστορίας και δεν αναμένεται παρά μόνο να ολοκληρωθεί στους εσχατολογικούς καιρούς.

Το πέρασμα, λοιπόν, από μια αυγουστίνηα θεώρηση της ιστορίας του κόσμου («Η πολιτεία του Θεού»), κατά την οποία αποκλειστικά ο Θεός κινεί την ιστορία, σε μια διαφορετική –έστω και όχι ξένη– εκείνη του Θωμά του Ακινάτη, σύμφωνα με την οποία η χάρη του Θεού δεν αντικαθιστά ούτε καταργεί τη φύση, αλλά αποβλέπει στην τελειοποίησή της, σημαδεύει την ιστορική στιγμή την οποία ζει σήμερα η Εκκλησία. Ως ένα βαθμό οι χριστιανοί έχουν αγγίξει τα όρια της ενηλικίωσής τους και οφείλουν να πάρουν στα χέρια τους τη μοίρα τους και να οικοδομήσουν μια κοινωνία απελευθερωμένη, που να βασίζεται στη δικαιοσύνη, τον σεβασμό της ανθρωπίνης ύπαρξης και των δικαιωμάτων της, και την αδελφοσύνη. Αυτή τη νέα μορφή ανθρωπίνης κοινωνίας, την απελευθερωμένη, θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «κοσμική χριστιανοσύνη». Είναι απαραίτητο για κάτι τέτοιο να δούμε την ιστορία του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος με τα μάτια της πίστεως και οι πιστοί να συστρατευτούν στην ανοικοδόμηση μιας δίκαιης κοινωνίας μέσα στην οποία όλοι θα έχουν θέση.

Λαϊκοί και Κληρικοί;

Ο διαχωρισμός που υφίσταται μεταξύ κληρικών και λαϊκών, όπου οι μεν εκφράζουν μια ηγετική τάξη που έχει σκοπό το κήρυγμα του Ευαγγελίου και την εμπύχωση της κοινωνίας, ενώ οι δεύτεροι θα ασχολούνται με «τα του κόσμου», πρέπει να πάψει να ισχύει. Όχι ως προς την «ταξική» διάκριση μεταξύ των δυο, αλλά ως προς τον διαχωρισμό της αποστολής τους. Έγινε μια αρχή με κάποια συνοδικά κείμενα (της Β' Βατικανής

και της Συνόδου των λατινοαμερικανών επισκόπων στο Μεντεγίν), αλλά η πορεία προς αυτή την κατεύθυνση δεν έχει ολοκληρωθεί. Η ισότητα των μελών της Εκκλησίας οδηγεί στο πλησίασμα της αποστολής τους και, κατ' επέκταση, στον από κοινού αγώνα για την απελευθέρωση του σύγχρονου ανθρώπου από τις άδικες δομές του παρελθόντος. Όλοι οι πιστοί έχουν λάβει την κοινή κλήση προς τη σωτηρία. Άρα, αποτελούν μια κοινότητα, ένα λαό. Προς αυτό το πλησίασμα μπορούν να βοηθήσουν και τα λεγόμενα «λαϊκά ιεραποστολικά κινήματα», αλλά χρειάζεται ακόμα αρκετή πορεία για να συνειδητοποιήσουν αυτή τους την αποστολή.

Αλλά και η ίδια η Εκκλησία έχει ανάγκη από απελευθέρωση. Ζώντας ακόμα τον απόηχο της Αντιμεταρρύθμισης, αισθάνεται την ανάγκη να συντηρεί συνδέσμους με κέντρα εξουσίας και οικονομικής ισχύος, κρατικά ή συντεχνιακά ή προσωπικά. Αυτή η κατάσταση οδήγησε τη Λατινοαμερικανική Εκκλησία να θέσει υπό στοχασμό τη θεολογική της σκέψη και να ζητήσει προοπτικές και έξω από τα παραδοσιακά κέντρα της θεολογικής σκέψης και δημιουργίας. Αυτή η αναζήτηση οδήγησε στην έκφραση και θεμελίωση των βασικών αρχών της θεολογικής έννοιας της απελευθέρωσης και εντός της Εκκλησίας, δηλαδή και των βασικών της δομών κάτω, πάντοτε, από το φως της πίστης.

Ο Ιησούς είναι ο λόγος απελευθέρωσης των ανθρώπων, τον οποίο ο Θεός λέει και προφέρει προς τον άνθρωπο. Δεν είναι ένας λόγος που αναφέρεται στο χτες, αλλά και στο σήμερα και προαναγγέλλει το αύριο

Ίσως ξεκινήσαμε λίγο ανάποδα, δηλαδή από τη σημερινή ιστορική εμπειρία, αντί να ξεκινήσουμε από την αρχή, δηλ. από το ίδιο το Ευαγγέλιο και τον θεμελιωτή και πρώτο και μοναδικό θεμέλιο λίθο της Εκκλησίας, τον Ιησού. Όμως, απ' όπου και να ξεκινήσει κάποιος τον «θεολογικό λόγο» πάντοτε θα βρεθεί μπροστά σ' Αυτόν που ρώτησε: «Ποιος λένε οι άνθρωποι ότι είναι ο Υιός του ανθρώπου». Και η

απάντηση είναι καταλυτική πάντοτε, οπότε και για τη «Θεολογία της απελευθέρωσης».

Ο Ιησούς για τη Θ. Α. είναι πάντοτε ο Υιός του Θεού, σύμφωνα και με την απάντηση του Πέτρου, αλλά είναι εκείνος που ήρθε στον κόσμο για να απελευθερώσει τον άνθρωπο από κάθε σκλαβιά, ακόμα και την κοινωνική και την οικονομική. Εικόνα και τύπος του Ιησού στην ΠΔ είναι ο Μωυσής, που τέθηκε επικεφαλής μιας ομάδας σκλάβων για να τους αναδείξει «λαό». Αυτή η ανάδειξη έγινε στο Σινά, με τη δωρεά του Νόμου εκ μέρους του Θεού και στη συνέχεια με την είσοδο στη γη της επαγγελίας. Ήταν ο λαός εκείνος που επέλεξε να έχει βασιλείς και όταν εξαιτίας της ανομίας τους περιήλθαν σε κατάσταση σκλαβιάς και εξορίας, ο Θεός έστειλε τους προφήτες του για να αναγγέλλουν την απελευθέρωση, την επιστροφή στη χώρα τους. Αυτός είναι και ο «λόγος της παρηγορίας» του προφήτη Ησαΐα, αλλά και ο τύπος της μεγάλης εσχατολογικής απελευθέρωσης και σωτηρίας.

Ο Ιησούς, λοιπόν, είναι ο λόγος απελευθέρωσης των ανθρώπων, τον οποίο ο Θεός λέει και προφέρει προς τον άνθρωπο. Δεν είναι ένας λόγος που αναφέρεται στο χτες, αλλά και στο σήμερα και προαναγγέλλει

Συμπεράσματα

το αύριο. Το «Ο Ων» σημαίνει μάλλον «Αυτός που θα Είμαι». Οπότε το παρόν είναι προαγγελία του αύριο, του μέλλοντος. Οπότε το σήμερα, το παρόν, αποτελεί την πρόγευση και την προκαταβολή των εσχατολογικών υποσχέσεων και επαγγελιών του Θεού. Η εγκαθίδρυση στο σήμερα της δικαιοσύνης μεταξύ των ανθρώπων αποτελεί ένα ευαγγελικό λόγο για το μέλλον, για το έσχατον, για τη Βασιλεία του Θεού. Η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η αγάπη, η ελευθερία δεν αποτελούν χαρακτηριστικά της Βασιλείας του Θεού που τις βιώνει ο καθένας κατά τρόπο προσωπικό και εσωτερικό, αλλά αποτελούν κοινωνικές αρετές και απαιτήσεις των λαών και των φτωχών, των οποίων η υλοποίηση ξεκινά από σήμερα και μέσα στην κοινωνία των ανθρώπων. Η αρχή της Βασιλείας του Θεού δεν θα ξεκινήσει στο επέκεινα, αλλά από το «εδώ και τώρα», όχι μόνο σε προσωπικό και ατομικό επίπεδο, αλλά συλλογικό και κοινωνικό.

Αυτό είναι το νόημα της Βασιλείας του Θεού ή των ουρανών, που κήρυξε ο Ιησούς. Οι μακαρισμοί δεν είναι μελλοντικοί, αλλά αναφέρονται στο παρόν. Ο Ιησούς τους έζησε και απαίτησε από τους μαθητές του να τους υλοποιήσουν εδώ και τώρα και την υλοποίησή τους να αναγγείλουν στους ανθρώπους. Ο Ιησούς είναι ο «νέος άνθρωπος» τον οποίο δεν ευαγγελίζεται η Εκκλησία στην κοινωνία του αύριο, αλλά αρχίζει τη μεταλλαγή του παλαιού ανθρώπου σε νέο, στο παρόν. Χρειάζεται ιδιαίτερη και μεγάλη προσοχή για να μη πέσουμε στο λάθος του παρελθόντος να ταυτίσουμε μια ορισμένη κοινωνία ως Βασιλεία του Θεού, όπως έκανε η Εκκλησία κατά τον μεσαίωνα και το ευαγγελικό μήνυμα χάνει τη φρεσκάδα του μέσα σε θριαμβολογίες και την εγκαθίδρυση καθεστώτων που θα καταλήξουν, από ιστορική νομοτέλεια, σε καθεστώτα ανελεύθερα, άδικα και καταπιεστικά. Ο κίνδυνος αυτός είναι κάτι περισσότερο από ορατός και έχει συμβεί συχνά στο παρελθόν οι καλύτερες και οι πλέον ειλικρινείς ευαγγελικές προθέσεις να καταλήξουν σε παραμόρφωση και τελική προδοσία του Ευαγγελίου και του μηνύματος του Ιησού για απελευθέρωση. Τότε που το «χάρισμα» κατέληξε να μετατραπεί σε «θεσμός». Η προσοχή αυτή είναι απαραίτητη γιατί ο κίνδυνος είναι πάντοτε ορατός. Όμως, αυτός ο κίνδυνος δε μπορεί να καταργήσει την πορεία προς τον νέο άνθρωπο, που είναι επιταγή του ευαγγελικού μηνύματος του Ιησού.

Το κεντρικό μήνυμα της Θεολογίας της απελευθέρωσης είναι η αλλαγή, η μεταστροφή, η έξοδος, το Πάσχα, δηλ. η μεταλλαγή της ανθρώπινης κοινωνίας, της δημιουργίας. Η σημερινή κατάσταση του κόσμου, είναι κατάσταση αμαρτίας. Οι θρησκείες δε μπορούν να δώσουν λύση στο πρόβλημα, επειδή σκέπτονται και ενεργούν με όρους και κατηγορίες κοσμικές. Η χριστιανική πίστη, όμως, πρέπει να σκέπτεται και να ενεργεί με μετα-θρησκευτικούς όρους, βασιζόμενη στη βιβλική της καταβολή, οπότε με όρους ιστορίας.

Σε τελική ανάλυση, ο Χριστός φέρνει όχι μόνο στον άνθρωπο, αλλά και στην ανθρώπινη κοινωνία, τη συνολική απελευθέρωση. Το αναγγέλλει στον κόσμο μέσω της Εκκλησίας, η οποία οφείλει, από τη φύση της, να μπει μπροστά, να μεταλλαχθεί η ίδια και να αναγγείλει τη λύτρωση ως απελευθέρωση ανθρώπων, λαών και κοινωνιών.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή παρουσίαση, θέλω να τονίσω ότι η «Θεολογία της απελευθέρωσης» δεν έχει κλείσει τον ιστορικό της κύκλο με την εγκαθίδρυση δημοκρατικών κυβερνήσεων στις κυριότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Η κοινωνική αδικία και ανισορροπία μεταξύ φτωχών και πλούσιων είναι τεράστιες, καθώς και η αναντιστοιχία μεταξύ εργασίας και ανταμοιβής. Δεν εξέλιπαν, λοιπόν, οι λόγοι που οδήγησαν στη εκδήλωση του κινήματος. Οι βασικές αρχές της επηρέασαν τη θεολογική σκέψη των Εκκλησιών και μέχρι σήμερα υφίστανται έντονες ζυμώσεις ώστε να εκλείψουν οι εκφράσεις και οι ενέργειες εκείνες που θα μπορούσαν να αναδείξουν αυτό το κίνημα ως «πολιτικό-μαρξιστικό» και όχι ως «ευαγγελικό».

Η εκλογή του καρδινάλιου Jorge (Γεωργίου) Bergoglio, αρχιεπισκόπου του Μπουένος Άιρες, στην ύπατη θέση της Καθολικής Εκκλησίας (πάπας της Ρώμης) έφερε το θέμα και πάλι την επικαιρότητα. Σχετικά κείμενά του και ενέργειές του κατά το παρελθόν αναδημοσιεύονται σήμερα και εξετάζονται κάτω από ένα ιδιαίτερο πρίσμα. Ο ίδιος ο πάπας Φραγκίσκος είχε αντιμετωπίσει από πολύ κοντά το θέμα και είχε ενεργήσει κατά τρόπο μάλλον μετριοπαθή, χωρίς, από την άλλη να απομακρυνθεί από τη θέση ότι η Εκκλησία ιδρύθηκε από τον Ιησού Χριστό για τους φτωχούς. Το γεγονός, επίσης, ότι διάφορα άτομα που ενεργούσαν εντός των πλαισίων του κινήματος της απελευθέρωσης (επίσκοποι, ιερείς, απλοί πιστοί στρατευμένοι στην υπόθεση των φτωχών) δολοφονήθηκαν ή εξαφανίστηκαν ή βασανίστηκαν απάνθρωπα στις φυλακές των δικτατορικών καθεστώτων και που ο ίδιος γνώριζε προσωπικά, τον έχουν επηρεάσει ώστε η στάση του στο παρόν και στο άμεσο μέλλον να είναι περισσότερο ευνοϊκή απέναντι στις αρχές που εκφράζει η Θεολογία της απελευθέρωσης, και να αναζητήσει μαζί με τους κυριότερους εκφραστές της ένα νέο πλαίσιο εξέλιξής της.

Επειδή υφίσταται, έστω και ως υποθετική ερώτηση, η απορία για το αν η «Θεολογία της απελευθέρωσης» εμπνέεται από την μαρξιστική κοσμοθεωρία ή αν μπορεί να οδηγήσει σ' αυτήν, ή, ακόμα, αν συνεπάγεται, την αποδοχή της, η απάντηση είναι πως το Ευαγγέλιο επικαλέστηκαν όχι λίγοι, κατά την ιστορία του χριστιανισμού, για να οργανώσουν και να υλοποιήσουν αποτρόπαια συστήματα και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Η διάκριση είναι ευαγγελική αρετή και χάρισμα του Αγίου Πνεύματος (Μτ 16,3. 1 Κορ 12,10. Εβρ 5,14).

Σημ. Η πιο πάνω σύντομη παρουσίαση της «Θεολογίας της απελευθέρωσης», ενός σύνθετου θεολογικού, κοινωνικού και πολιτικού κινήματος ταυτόχρονα, εξ ορισμού είναι περιφραγμένη σε ένα κλειστό αριθμό λέξεων και εκφράσεων και, προφανώς, δε μπορεί να έχει την απαίτηση ότι είναι ολοκληρωμένη και εξαντλητική. Ούτε, βέβαια, ότι ο «μεταφραστής» (εξ ορισμού κι αυτός «προδοτής») ενστερνίζεται ή υιοθετεί το σύνολο των απόψεων. Όποιος, όμως, επιθυμεί να ενασχοληθεί σε μια πιο άμεση και περισσότερο σε βάθος κατανόηση των θέσεων, μπορεί να προσφύγει στο βιβλίο του πρωτοεργάτη του κινήματος Gustavo Gutierrez, Θεολογία της απελευθέρωσης, μτφρ. Κων/τίνου Παλαιολόγου, επιμ. Θοδωρή Δρίτσα, έκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 2012.

Ο π. Μάρκος Φώσκολος είναι πρεσβύτερος της Καθολικής Εκκλησίας (Τήνος).